

УДК 821.161.2'05-1.09Українка:27-23
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/39-1-32>

Людмила ЖВАНІЯ,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) zhvania@ukr.net

БІБЛІЙНИЙ КОД ДРАМАТИЧНОЇ ПОЕМИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «У ПУЩІ»

Стаття є спробою прочитати драматичну поему Лесі Українки «У пущі», використовуючи концепцію «біблійного коду», що передбачає аналіз та інтерпретацію цитат, алюзій і ремінісценцій із метою розкриття нових смислів, які здатен продукувати подібний діалог із Книгою Книг.

Драматична поема «У пущі» – твір із життя пуританської громади, для яких Святе Письмо було виключним авторитетом, єдиним джерелом християнських доктрин та етичних настанов. Лесья Українка вибудовує структуру твору таким чином, що Біблія виявляється в особливій позиції. Вона постає тим кодом, що дозволяє осягнути сутність внутрішнього світу персонажів, а також основою для розуміння тих філософських і світоглядних проблем, над якими замислюється авторка. Серед них головним, на нашу думку, постає одвічне питання про сенс життя, відповідь на яке кожен із героїв драматичної поеми шукає в межах власної світоглядної парадигми, по-своєму інтерпретуючи тексти Святого Письма.

Більшість представників громади пуритан сенс життя вбачають у строгому дотриманні біблійних законів, чистоті моралі, служінню Богові й громаді заради спасіння душі в майбутньому Царстві Небесному. Біблія для них – єдине авторитетне джерело істини й практичних настанов у житті.

Сенс життя Годвінсона – у прагненні влади. Біблія для нього – це інструмент для маніпулювання громадською думкою, джерело цитат, які він використовує в потрібному контекст, відповідно до власної егоїстичної мети. Його святенництво, лицемірство, показне дотримання букви закону – ті якості, що постають ознакою переродження, деградації будь-якого релігійного вчення.

Для головного персонажа твору, скульптора Річарда, Біблія постає основою світоглядних пошуків. Сенс життя митець вбачає у творчості, яка дає можливість пізнати істину, вирватись за межі часу й простору у світ вічності, ідеалу. В образі Річарда Айрона Лесья Українка втілила не лише свої погляди щодо ролі творчості в житті людини, а й власне відношення до християнства. Їй, як і Річарду, близькі морально-етичні принципи вчення Христа, але вона відкидає всі ті релігійні настанови, що пов'язані зі смиренням, покорою, визнанням духовної влади церкви та її служителів.

Ключові слова: Лесья Українка, драматична поема, Біблія, код, християнство, творчість.

Liudmyla ZHVANIA,
orcid.org/0000-0003-1864-2119
Candidate of Philological Sciences,
Doctoral Student at the Department of Literary Theory and Foreign Literature
Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) zhvania@ukr.net

THE BIBLE CODE IN LESYA UKRAINKA'S DRAMATIC POEM “IN THE WILDERNESS”

This article is an attempt to read Lesya Ukrainka's dramatic poem “In the Wilderness”, using the concept of biblical code. It involves the analysis and interpretation of quotations, allusions, and reminiscences to reveal new meanings that such a dialogue with the Book of Books can produce. The dramatic poem “In the Wilderness” is a work about the life of the Puritan community, for whom the Scriptures are an exceptional authority, the only source of Christian doctrines and ethical guidelines. Lesya Ukrainka structures the work in such a way that the Bible appears in a particular position. It appears as a code that allows you to understand the essence of the inner world of the characters, as well as a basis for understanding the philosophical and ideological issues that concern and disturb the author. The main one among them is the eternal question about the meaning of life. Every character of the dramatic poem seeks answers to these questions within their own worldview paradigm, interpreting the texts of Scripture in their own way.

Most members of the Puritan community perceive the sense of their life in strict observance of biblical laws, purity of moral values, service to God and the community for soul salvation and living in the future Kingdom of Heaven. For them, the Bible is the only authoritative source of truth and practical guidance in life. The sense of Godwinson's life is the unbridled desire for power. For him, the Bible is a tool for manipulating public opinion and a source of quotations that

he uses in the needed context, aiming at achieving his own selfish goal. His sanctity, hypocrisy, ostentatious observance of the letter of the law are those qualities that manifest signs of rebirth or degradation of any religious teaching. For Richard, the Bible is a source and the basis of his worldview. The sculptor sees the meaning of life in creativity, which is an opportunity to comprehend the truth, to break through time and space into the world of eternity, his ideal.

The analysis of the Bible code in the dramatic poem "In the Wilderness" gives grounds to conclude that Lesya Ukrainka embodied not only her views on the role of creativity in human life in the image of Richard, but it also offers insights into the poet's attitude to Christianity on the whole. She, like Richard, recognizes the moral and ethical principles of Christ's teaching but rejects all the religious precepts associated with humility, obedience, and the recognition of the spiritual authority of the church and its ministers.

Key words: Lesya Ukrainka, dramatic poem, Bible, code, Christianity, creative work.

Постановка проблеми. Діалог між Біблією та літературою постає невіддільною частиною європейського літературного процесу. Ще у XVIII столітті англійський поет Вільям Блейк вів мову про те, що «Старий і Новий Заповіти – це великий код мистецтва» (Фрай, 2010: 16). Як відомо, Леся Українка ґрунтовно вивчала Біблію. Завдяки авторитету Михайла Драгоманова, що спонукав її здійснити низку перекладів біблійних текстів, ця книга стала об'єктом наукових і художніх зацікавлень письменниці. Виконуючи прохання М. Драгоманова, Леся Українка здійснила переклад частини пророцтва Єзекиїла й Ісаї (Леся Українка, 1978: 40, 53), перекладала біблієзнавчі праці М. Верна, студіювала «Вступ до старого завіту» К. Корніла (Леся Українка, 1978: 51). Захоплювалась вишуканістю поетичної мови Святого Письма. «У Біблії, окрім всього іншого, маса дикої грандіозної поезії» – зазначила вона в одному з листів до М. Драгоманова (Леся Українка, 1978: 46).

Драматична поема «У пущі» – твір із життя пуританської громади, для яких Святе Письмо було виключним авторитетом, єдиним джерелом християнських доктрин та етичних настанов. Отже, Леся Українка вибудовує структуру драматичної поеми таким чином, що Біблія виявляється в особливій позиції. Вона постає кодом, що дозволяє зрозуміти сутність внутрішнього світу персонажів, а також досягнути глибинні пласти смислу твору на рівні авторських світоглядних і філософських шукань.

Аналіз досліджень. Ґрунтовні дослідження драматичної поеми «У пущі» здійснено в працях В. Агеєвої, В. Гуменюка, С. Кочерги, Н. Малютіної І. Захарчук. Зокрема, на думку В. Агеєвої, у цьому творі «<...> Леся Українка чи не найпослідовніше утверджує ідею служіння красі як найголовніший і священний обов'язок художника, ідею мистецтва для мистецтва, для вічності, а не для потреб хліба насущного» (Агеєва, 2001: 59). С. Кочерга зазначає, що «<...> скульптор Річард Айрон підносить до рівня сакральності мистецтво <...> йому імпонує екуменічна ідея <...>

він прагне налагодження ширших комунікативних мостів між релігією та мистецтвом <...>» (Кочерга, 2017: 92–93). Як бачимо, учені акцентують на різних аспектах авторського переосмислення низки «вічних» проблем, головною серед яких постає проблема призначення мистецтва. У контексті нашого дослідження слушною вважаємо тезу Н. Малютіної, яка стверджує, що мета-текстом в тексті драми «У пущі» «<...> стають численні біблійні притчі, образи, мотиви, в різний спосіб «вмонтовані» в художній простір п'єси» (Малютіна, 2004: 107).

Погоджуючись зі словами П. Филиповича про те, що головним літературним джерелом драми «У пущі» є Біблія, можемо визначити **мету розвідки** таким чином: прочитати зазначену драматичну поему Лесі Українки, використовуючи поняття «біблійний код», яке розуміємо в інтертекстуальному аспекті, що передбачає аналіз та інтерпретацію біблійних цитат, алюзій, ремінісценцій із метою розкриття низки нових смислів, які здатен продукувати подібний діалог авторки драми з Книгою Книг.

Виклад основного матеріалу. Громада пуритан із драматичної поеми Лесі Українки «У пущі» має всі типові ознаки, характерні для подібних груп протестантів: релігійний фанатизм, аскетизм, ретельне дотримання християнських морально-етичних норм, працелюбство, безапеляційне визнання авторитету Святого Письма, служіння Богу як найвищий сенс буття. Зазначені якості найбільш переконливо втілюються авторкою в образі Едіти. Відповідними до її світоглядних настанов постають і ті уривки з Біблії, до цитування яких вона вдається. Так, закликаючи дочку до смирення, Едіта наголошує на необхідності сприйняття їхнього вимушеного перебування на чужині не як вигнання, а як визволення, прообразом якого постає історія зі старозавітної книги Вихід: «Не на вигнання він нас запровадив, / а в край обітований. Так колись / Ізраїля він в Ханаан повів / з Єгипту, з дому праці» (Леся Українка, 1976: 10). Як відомо, протестанти, що зазнавали переслідувань в Європі в XVII ст., порівнювали своє пере-

селення на американський континент із виходом Ізраїльського народу з Єгипту до обіцяної Богом Ханаанської землі (Вихід 1–15).

Біблія в її буквальному тлумаченні постає для Едіти та її однодумців у громаді не лише абсолютним авторитетом, а й джерелом морально-етичних і практичних настанов у повсякденному бутті. Ця суворота, тверда у своїх переконаннях жінка вибудовує відносини в родині на основі строгого дотримання Божого закону. Для неї не властивими є будь-які вияви чутливості. На слова доньки, що жаліє про дочасну смерть чоловіка й про необхідність залишити його могилу на батьківщині, матір відповідає словами Христа: «Лишіте мертвим мертвих погребати» (Леся Українка, 1976: 11) (пор. в Євангелії від Матвія: А Ісус йому каже: Іди за Мною, і зостав мертвим ховати мерців своїх! (Матв. 8: 22)).

У розмові із сином Едіта зазначає: «Тут вимагають не самого хліба, / а й слова божого» (Леся Українка, 1976: 41). Фраза сприймається як алюзія на Євангельську розповідь про спокуси Ісуса Христа під час сорокаденного перебування Його в пустелі: «А Він відповів і промовив: Написано: Не хлібом самим буде жити людина, але кожним словом, що походить з уст Божих» (Матв. 4: 4). Не втрачаючи надію на можливість навернення сина до праведного (в її розумінні) життя, Едіта нагадує йому одну з притч Нового заповіту: «Про таланти, сину?» (Леся Українка, 1976: 64) і наголошує на необхідності вірного її тлумачення: «Ти, певно, зрозумів її не так» (Леся Українка, 1976: 64).

Спонукаючи таким чином читача до пригадування відповідного уривку зі Святого Письма, Леся Українка створює певний контекст для розуміння позиції Едіти. Зокрема, в богослов'ї одним із варіантів трактування зазначеної притчі є такий: для того, щоб мати позитивний результат у матеріальному світі чи в духовному вимірі, необхідно важко й наполегливо працювати. Ті, хто використовують Божі дари – здоров'я, силу, душевні здібності, – щоб служити Богу й ближнім, отримують у нагороду вічне блаженство на небесах; а ліниві й байдужі люди будуть осуджені на вічні страждання. Оскільки Едіта постає прикладом людини, яка прагне до реалізації заповіту життя як служіння, виконання відповідних життєвих настанов вона очікує і від своїх дітей. Вона переконана в правильності власних вчинків, оскільки у всьому спирається на авторитет Святого Письма.

У кульмінаційний момент розвитку драматичної дії, коли громада чинить суд над Річардом, Едіта відрікається від сина, проклинаючи його. Основою для такого непростого для матері рішення стали слова Христа, які вона цитує: «Хто

любить батька чи матір над мене, не годен мене; / хто любить сина чи дочку над мене, не годен мене <...> / І хто не прийме хреста свого і за мною не піде, / не годен мене» (Леся Українка, 1976: 62). Жінка щиро переконана у справедливості свого рішення, адже мету свого життя вбачає в служінні Богу заради спасіння душі.

Щирими у своїх переконаннях постає також більшість інших представників громади пуритан: Джонатан, Кембль, Каліб Педдінтон, Метью Фільдінг, Абрагам Сміт. Усі вони подібно до Едіти керуються у власному житті словами Святого Письма. Каліб, який не хоче «лишити без порядку» душу Річарда, просить громаду відкласти присуд і поставити його «під громадський догляд»: «Коли за рік / не стане він, як Джонатан, слухняним, / не заживе по нашій волі й божій, / то буде нам, як митар і як грішник» (Леся Українка, 1976: 87). Ці слова відсилають читача до Євангелія від Матвія: «А коли прогрішишся твій брат проти тебе, іди й йому викажи поміж тобою та ним самим; як тебе він послухає, ти придбав свого брата. А коли не послухає він <...> скажи Церкві; коли ж не послухає й Церкви, хай буде тобі, як поганин і митник!» (Матв. 18: 15, 16, 17). Тут йдеться про дисципліну як одну з тих якостей, що повинні характеризувати сферу особистих відносин християн. Перш ніж засудити людину, яка здійснила помилку, потрібно намагатись направити її на істинний шлях.

Керуючись подібним бажанням, Каліб звертається до громади, натякаючи на історію про покарання Богом Содому й Гоморри з Книги Буття (Буття 18–26): «Браття, / я б ще гадав йому почасувати – / тож і Содому бог почасував – / він, може, схаменеться» (Леся Українка, 1976: 85). Підтримують його позицію й інші члени громади, виражаючи надію на можливість виправлення Річарда й підтверджуючи її словами зі Святого Письма: «Господь всесильний. / Для бога все можливо» (Леся Українка, 1976: 88). Цей вираз є відсиланням до Євангелія від Матвія: «А Ісус позирнув і сказав їм: Неможливе це людям, та можливе все Богові» (Матв. 19: 26).

Як бачимо, Леся Українка підкреслює щирість первинного прагнення громади пуритан до прийняття справедливого рішення, яке б базувалось на засадах християнської любові до ближнього. Проте людська спільнота далека від ідеалу, вона здатна легко поступитись своїми принципами, якщо зазнає сильного цілеспрямованого впливу. Подібна ситуація стає можливою завдяки діям Годвінсона, який вправно маніпулює громадською думкою.

Натяк на лицемірство Годвінсона звучить ще на початку твору, коли Річард у відповідь на його погрози зазначає: «У такій громаді, справді, повна воля всім фарисеям» (Леся Українка, 1976: 29). Дійсно, любов до ближнього, доброта, всепрощення – все те, що становить головний зміст християнства, не має ніякої ваги для Годвінсона. Він керується у власному житті зовсім іншими принципами.

Годвінсон володіє необмеженою владою та авторитетом у громаді, зловживає ними для власної вигоди й, звісно, не хоче втратити. Отже, в особі Річарда, який має незалежну позицію та не підпадає під його вплив, він вбачає загрозу: «Сей чоловік одразу став мені, / мов камінь спотикання на дорозі» (Леся Українка, 1976: 74). Протистояння Годвінсона й Річарда розпочинається з відмови останнього брати участь у спорудженні будинку для проповідника. Натомість Річард Айрон демонстративно йде мурувати піч Ріверсовій жінці, яка разом із дітьми страждає від тяжких злиднів, голоду й холоду. Він на відміну від більшості співгромадян не залишається байдужим до чужої біди. Жінку з дітьми громада карає за поведінку її чоловіка, що «мутив громаду» (Леся Українка, 1976: 31). Годвінсон порівнює її із Сапфірою, про яку йдеться в діяннях апостолів (Діяння 5: 1–6): «Господь її скарає, як Сапфіру, / Ананієву жінку нечестиву, / що покривала чоловіка гріх / перед громадою» (Леся Українка, 1976: 34).

Услід за проповідником проклинає нещасну й Едіта: «Тебе призводить Ріверсова жінка, хай бог її поб'є!» (Леся Українка, 1976: 41). Серед пуритан, як наголошує авторка драми, панує дух конформізму, жорстокосердя, ненависті й нетерпимості до всіх неугодних.

Громада на чолі з Годвінсоном висуває низку несправедливих звинувачень проти Річарда. У них Годвінсон традиційно спирається на Біблію: «Я думаю, нам варто прочитати, / що роблено в Ізраїлі такому, / хто блуд чинив з поганськими жінками» (Леся Українка, 1976: 80). Проповідник використовує цитати зі Святого Письма, вириваючи їх з належного контексту, з метою здійснення впливу на громадську думку, маніпулювання настроями громади для власної вигоди. Його ціль – покарати, морально знищити, вигнати непокірного:

Зробить кумир з поганки, ледащиці –
се ж гірший гріх! Адже він тим порушив
господню заповідь страшну, велику,
за неї ж до найдалших поколінь
на нас помститься бог, як ми сами
не помстимось (Леся Українка, 1976: 82).

У цих словах натяк на одну з десяти заповідей, даних Богом Мойсею: «Не роби собі різьби й всякої подоби з того, що на небі вгорі, і що на землі долі, і що у воді під землею. Не вклоняйся їм і не служи їм, бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрисний, що карає за провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях тих, хто ненавидить Мене» (Вихід 20: 2–17).

Та найбільше роздратування Годвінсона викликала фігурка, яку за його подобою виліпив Деві, адже вона була дуже схожа на оригінал і підкреслювала його смішні риси. Підґрунтя для своїх оскаржень проповідник знаходить також у Біблії:

У письмі святому стоїть:

(розгортає Біблію)

«Хто сих малих на гріх призводить,
тому було б вже краще, якби жорна
млинові почепить йому на шию
і в море кинути» (Леся Українка, 1976: 82).

Цитуючи ці рядки з Євангелія від Матвія, Годвінсон продовжує маніпулювати співгромадянами. Він цілеспрямовано формує в їхній свідомості образ Річарда – грішника, людини аморальної, ворога, якого потрібно покарати. Проповідник додає до цього образу щоразу більше негативних рис, примножуючи кількість його уявних гріхів: «Ще заповідь порушена: він матір / не поважає» (Леся Українка, 1976: 86). Насамкінець Годвінсон піддає негації уже всіх майстрів і митців як таких: «все Каїнове кодро; все нащадок / Сідона й Тіра. Їх ярмом залізним / скромити треба! Хто митці найперші? / Юбаль і Тубаль-Каїн. Хто їм батько?» (Леся Українка, 1976: 87). У цих рядках відсилання до тієї частини Книги Буття, в якій йдеться про родовід Каїна. Зокрема, і про тих його нащадків, які стали родоначальниками всіх ремісників і митців: «А ймення брата його Ювал, він був батьком усім, хто держить у руках гусли й сопілку. А Цілла також породила Тувалкаїна, що кував всіляку мідь і залізо» (Буття 4: 21–22).

Джонатан, який осмілився стати на захист товариша, теж звертається до Біблії: «І тим-то наш Господь Ісус Христос / казав прощати не тільки що <...>» (Леся Українка, 1976: 83). Ці рядки – алюзія на слова Христа про необхідність прощати ближнього: «Петро приступив тоді та запитався Його: Господи, скільки разів брат мій може згрішити проти мене, а я маю прощати йому? Чи до семи раз? Ісус промовляє до нього: Не кажу тобі до семи раз, але аж до сорока і семи раз по семи!» (Матв. 18: 21–22).

Для Годвінсона Біблія є лише джерелом цитат, які він використовує в потрібному контексті відповідно до поставленої мети. Леся Українка під-

креслює це за допомогою ремарок: «Під час сцени з Дженні Годвінсон перегортає Біблію та зазначає закладками якісь тексти» (Леся Українка, 1976: 78). «<...> Годвінсон (що ретельно шукав у Біблії весь час, часом одриваючись для реплік, робить раптовий жест Джонатанові... Посуває книгу Калєбові й читає, роблячи пропуски й натискуючи на особливо важні слова» (Леся Українка, 1976: 83). Він знаходить у тексті Святого Письма уривок, за допомогою якого заставляє замовкнути Джонатана (Сирах 38: 27–33): «Всяк різьбяр і будівничий <...> Всі вони на руки свої надіються <...> Без них місто не заселиться, але на престолах суддів не сядуть і закону судового не розмислять та й не мають вирікати вироку чи присуду <...>» (Леся Українка, 1976: 83–84).

Оскільки Джонатан – майстер, його позбавляють слова на громадських зборах. А щоб у нього не виникло навіть бажання ставати на захист Річарда, Годвінсон додає ще одну біблійну цитату: «Хто каже про нечестивого, що він праведний, той буде проклятий від людей і зненавиджений межи народами» (Леся Українка, 1976: 84) (Приртіччч 24: 24).

Лицемірство Годвінсона досягає свого найвищого вияву в кульмінаційний момент драми, коли він імітує входження в транс і пророкування: «<...> починає трястись, далі втуплює очі в простір поперед себе, простягає руки немов до якогось видива і, викрикнувши ненатуральним, екстатичним голосом, перебиває Річарда <...>!» (Леся Українка, 1976: 89).

Псевдопророцтва, які виголошує Годвінсон, – пародійна ремінісценція на пророчі тексти Старого Заповіту. Підкреслюючи іронічне ставлення до цього персонажу, Леся Українка вибудовує його монолог у стилі ветхозавітних пророків і використовує низку біблійних образів, мотивів, алюзій:

<...> Сіоне мій! Новий Єрусалиме!

Куди тебе ведуть? Ой, що я бачу?

Ой, що я чую? Горе! Горе! Горе!

<...> О плачете, плачете! <...>

Велик господь в своєму гніві! Слухай,

Сіонська дочко! Ось летять на тебе

дряпіжники з обличчям мідяним <...>

Нема тобі рятунку <...> відцурався

тебе твій бог за зраду ідолянську <...> (Леся Українка, 1976: 89).

Новий Єрусалим – алегоричний вираз, що вживається в Одкровенні для зображення царства небесного (Одкров. 21: 2), а також у значенні Божої Церкви. Наприклад, пророк Ісайя виголошує: «Уставай, світіся, Єрусалиме, бо прийшло твоє світло, а слава Господня над тобою засяла!»

(Іс. 60: 1). Дочка Сіону – алегорична назва Єрусалиму в Пророків Старого Заповіту. До прикладу, Єремія виголошує: «Скінчилася кара твоя, дочко Сіону, не буде Він більше тебе виганяти, та твоє беззаконня скарає Він, дочко Едому, відкриє провини твої!» (Плач 4: 22). Вигук «О плачете, плачете!» сприймається як алюзія на Плач Єремії – книгу Старого Заповіту, а також на плач Рахілі за своїми дітьми (Матв. 2: 16–18).

Ремінісцентно-пародійна природа монологу Годвінсона покликана підкреслити особливості внутрішнього світу персонажу, змальованого авторкою в іронічному ключі. Годвінсон постає втіленням лицеміра, що демонструє показне благочестя. Він вправно маніпулює громадою, використовуючи для цього текст Святого Письма. Вириваючи цитати з контексту, відшуковуючи потрібні відповідно до ситуації біблійні вислови, він інтерпретує їх по-своєму з конкретною егоїстичною метою: Годвінсон утверджує свою владу й авторитет серед вірян. Для цього він цілеспрямовано усуває всіх, хто не готовий коритися його волі, використовуючи низькі, підступні методи. Годвінсон – тип всіх книжників і фарисеїв від релігії. Під маскою святенника приховується його істинна сутність: самовдоволення, зневажливе ставлення до людей, корисливість, нещирість.

Річарда також повсякчас звертається до Святого Писання. Отже, його світоглядні пошуки відбуваються в парадигмі християнства. Проте на відміну від своїх співгромадян, для яких головним є формальне дотримання релігійних догм, буквально тлумачення тексту Біблії, Річард намагається збагнути справжню суть християнства як релігії любові й свободи. Російський філософ М. Бердяєв зазначав: «Християнство є релігія любові, але судять про неї по злості й ненависті християн. Християнство є релігія свободи, але судять про неї по насильницьких діях, які здійснювали християни в історії» (Бердяєв, 1928).

Саме заповіддю любові до ближнього керується Річард, допомагаючи відкинутій громадою Ріверсовій жінці. Його вражає лицемірство й жорстокість своїх співгромадян: «Подумай, мамо, – люди, що назвали / себе «святими» й «божими синами», / дають своїм братам не хліб, а камінь!» (Леся Українка, 1976: 41). Ці рядки – алюзія на слова Христа: «Чи ж то серед вас є людина, що подасть своєму синові каменя, коли хліба проситиме він?» (Матв. 7: 9). Відсилання до Євангелія створює контраст між вчинками християн і головними постулатами їхньої релігії. Пуритани, зображені у творі, – це релігійні фанатики, які бояться «занапастити душу», порушивши релігійні

приписи. Подібно до старозавітних книжників, дотримуються букви, а не духу Закону. Постулюючи верховенство християнських морально-етичних цінностей, вони насправді готові вигнати, проклясти, обректи на смерть від голоду й холоду тих, хто не підкоряється волі громади та її духовного лідера. Про недосконалість християн і їхню неспроможність реалізувати Христові заповіді вів мову М. Бердяєв: «Нетерпимість, фанатизм і жорстокість, які нерідко проявляли християни в історії, і були наслідком нездатності людської природи вмістити повноту християнської істини про любов і свободу» (Бердяєв, 1928).

В ученні Христа для Річарда важлива ідея життя в радості на протизагу сприйняття його як страждання. Для нього чужі життєві настанови, що базуються на страху посмертного покарання за гріхи: «Доволі вже того «плачу, й ридання, / і стогону, і скреготу зубів. / Земля не пекло, люди не прокляті, / і радощі не гріх, а божий дар!» (Лєся Українка, 1976: 53). У цих рядках Лєся Українка вдається до прямого цитування Біблії: «Сини ж Царства повкидані будуть до темряви зовнішньої, буде там плач і скрегіт зубів!...» (Матв. 8: 12). А також і до використання алюзії: згадка про «радощі» відсилає до низки книг Євангелія: «Це Я вам говорив, щоб радість Моя була у вас, і щоб повна була ваша радість!» (Ін. 15: 11) «Та Ангол промовив до них: Не лякайтесь, бо я ось благовіщу вам радість велику, що станеться людям усім» (Лк. 2: 10). «Просіть і отримаєте, щоб повна була ваша радість» (Ін. 16: 24).

Антитеза страждання та радості, смерті й життя використовується авторкою для увиразнення світоглядних настанов головного персонажа драматичної поеми як оптимістичних, життєствєрних на протизагу позиції пуританської громади, для якої насолода життям сприймалась як гріх. Творчій натурі Річарда чужі ідеї віднаходження сенсу життя в тяжкій рутинній роботі. Він бачить своє покликання в мистецтві: «Думаю, що в світі кожен / своє завдання має і – свій хрест» (Лєся Українка, 1976: 63). Ключом до розуміння його духовних пошуків постає Євангельська притча про Марту й Марію (Лк. 10: 41, 42), на яку він посилається в розмові з матір'ю: «Марта дбала про потреби часу, / Марія ж прагнула того, що вічне» (Лєся Українка, 1976: 64). Для Річарда сенс життя – у досягненні ідеалу, тієї істини, яку можливо пізнати лише в акті творчості: «<...>в урочистий час роботи / ми не на грішнім світі живемо, / навколо нас тоді країна мрії, / те «царство боже на землі», якого / даремно довго так шукають люди» (Лєся Українка, 1976: 52). Тут йдеться про унікальність

досвіду творчості, яка надає митцеві здатності вийти поза межі буденності, в інші виміри буття. Отже, митці ближчі ніж інші до осягнення істини. Суголосні ідеї знаходимо у філософії М. Гайдегера, який веде мову про перевагу естетичного пізнання над раціональним. Істина, що «означає непотаємність буття» (Heidegger, 2002: 16), вповні оприявнюється лише у витворі мистецтва: «Мистецтво є ви-творення істини в дійсність» (Heidegger, 2002: 44). Варто згадати, що М. Гайдеггер особливу роль у процесі світорозуміння відводить саме скульптурі, яка, на його погляд, «предметно втілює створення місць і через них відкриття сфер можливого людського існування <...>» (Heidegger, 2008: 8). Філософ навіть отожднює твір мистецтва із самою істиною: «Скульптура: предметне втілення істини буття в її витворі, який створює місця» (Heidegger, 2008: 8).

Для Річарда мистецтво скульптури також набуває сенсотворчого значення, без якого життя втрачає свою цінність. Отже, він порівнює відречення від хисту з Іудиною зрадою Христа: «Ви хочете, щоб зрадив я скульптуру? / Не можу я, бо зрадником не вдався. / Та навіть хоч би й зрадив, як Іуда, / я, певне б, і повісився, як він» (Лєся Українка, 1976: 68).

У творчості, на думку Лєсі Українки, відбувається внутрішнє визволення людини, її втеча від буденності. Така її думка споріднена з тезою М. Бердяєва, що творчий акт є «трансцендуванням, виходом за межу іманентної дійсності, проривом свободи через необхідність» (Бердяєв, 1991: 219). Творчий акт, уважає філософ, «відбувається поза часом. У часі лише продукти творчості, лише об'єктивація. Продукти творчості не можуть задовольняти творця. Але пережитий творчий екстаз, піднесення, яке перемагає відмінності між суб'єктом та об'єктом, переходить у вічність» (Бердяєв, 1991: 223).

Головний персонаж драматичної поеми Лєсі Українки постає людиною, для душі якої близькі такі етичні настанови християнства, як любов до ближнього, милосердя, проте неприйнятними є вимоги смирення та підкорення волі авторитету. Прагнення реалізації ідеалу краси й осягнення істини через акт творчості – це те, що відрізняє Річарда від його прагматичного, приземленого оточення. Проте, опинившись у вигнанні, не маючи змоги зреалізуватися як митець, Річард швидко зневірюється, втрачає сенс буття. Як наслідок, його життя перетворюється на животіння, яке набуває в очах героя твору ознак пекельного існування: «Грізні гуки <...> / вони віщують вічну муку в пеклі. / Я в ньому вже й тепер <...>»

(Леся Українка, 1976: 134). Творчість не лише осмислювала життя скульптора, вона робила його вільною людиною, надавала сили відстоювати власні переконання, протистояти масі, дарувала радість. З втратою творчого натхнення Річард втрачає інтерес до життя: «Я колись не хтів спокою <...> / Тепер я чую, сила в мене гине, / як сей акорд <...> Я не можтиму жити / єдиним хлібом» (Леся Українка, 1976: 134). Лише у творчому акті, підкреслює авторка драми, людина досягає стану внутрішньої свободи, оскільки завдяки творчості має змогу ввійти в царину вічного.

Висновки. На нашу думку, біблійний код, що актуалізується в драматичній поемі «У Пущі» за допомогою чисельних цитат, алюзій і ремінісценцій, постає основою для розуміння тих філософських проблем і світоглядних настанов, над якими замислюється авторка твору. Серед них головним, на нашу думку, постає одвічне питання про сенс життя, відповідь на яке кожен із героїв шукає в межах власної світоглядної парадигми, по-своєму інтерпретуючи тексти Святого Письма.

Так, Едіта, Джонатан і більшість представників громади пуритан сенс життя вбачають у строгому дотриманні біблійних законів, чистоті моралі,

служінню Богові й громаді заради спасіння душі в майбутньому Царстві Небесному. Біблія для них – єдине авторитетне джерело істини й практичних настанов у житті.

Сенс життя Годвінсона – у прагненні влади. Біблія для нього – це інструмент для маніпулювання громадською думкою, джерело цитат, які він використовує в потрібному контексті відповідно до власної, егоїстичної мети. Його святенництво, лицемірство, показне дотримання букви закону – ті якості, що постають ознакою переродження, деградації будь-якого релігійного вчення.

Для Річарда Біблія – це основа його світоглядних пошуків. Сенс життя скульптор вбачає у творчості, яка постає можливістю пізнати істину, вирватись за межі часу й простору у світ вічності, ідеалу.

Аналіз біблійного коду драматичної поеми «У пущі» дає підставу зробити висновок, що в образі Річарда Айрона Леся Українка втілила не лише свої погляди щодо ролі творчості в житті людини, а й власне ставлення до християнства. Йй, як і Річарду, близькі морально-етичні принципи вчення Христа, але вона відкидає всі ті релігійні настанови, що пов'язані зі смиренням, покорою, визнанням духовної влади церкви та її служителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації : Монографія. Київ : Либідь, 2001. 264 с.
2. Бердяев Н. О достоинстве христианства и недостоинстве христиан. Варшава: Добро, 1928. URL: https://librebook.me/o_dostoinstve_hristianstva_i_nedostoinstve_hristian/voll/1.
3. Бердяев Н. Самопознание: Опыт философской автобиографии. Москва : Книга, 1991, 446 с.
4. Гуменюк В. Шлях до «Одержимої». Творче становлення Лесі Українки – драматурга. Сімферополь : Таврія, 2002. 232 с.
5. Захарчук І. Від драми любові до драми свободи: мистецький конфлікт онтологій, («У пущі»). *Леся Українка та національна ідея*. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 1997. С. 69–74.
6. Кочерга С. Код храму в драматичній поемі Лесі Українки «У пущі». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 68. С. 89–93.
7. Малютіна Н. Поетика семіозису в драматичній поемі Лесі Українки «У пущі». *Леся Українка і сучасність* : збірник наукових праць. Т. 1. Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. С. 107–115.
8. Українка Леся. Зібрання творів у 12 томах. Т. 5. Київ : Наукова думка, 1976. 331 с.
9. Українка Леся. Зібрання творів у 12 томах. Т. 10. Київ : Наукова думка, 1978. 541 с.
10. Филипович П. Генеза драматичної поеми Лесі Українки «У пущі». *Українка Леся. Твори : у 12 т. Т. 9. Драми*. Київ : Книгоспілка, 1930. С. 7–27.
11. Фрай Н. Великий код: Біблія і література. Львів : Літопис, 2010. 363 с.
12. Heidegger M. Off the Beaten Track. Cambridge : University Press, 2002. URL: <http://users.clas.ufl.edu/burt/filmphilology/heideggerworkofart.pdf>.
13. Heidegger M. Art and space. Loras College, 2008. URL: <https://pdflibrary.files.wordpress.com/2008/02/art-and-space.pdf>.

REFERENCES

1. Aheieva V. Poetesa zlamu stolit. Tvorchist Lesi Ukrainky v postmodernii interpretatsii [Poet of the turn of the century. Lesya Ukrainka work in the postmodern interpretation]. Lybid, 2001. 264 p. [in Ukrainian].
2. Berdjaev N. O dostoinstve hristianstva i nedostoinstve hristian [On the dignity of Christianity and the unworthiness of Christians]. Dobro, 1928. [in Russian].
3. Berdjaev N. Samopoznanie: Opyt filosofskoj avtobiografii [Self-Knowledge: The Experience of a Philosophical Autobiography]. Kniga, 1991, 446 p. [in Russian].
4. Humeniuk V. Shliakh do "Oderzhymoi". Tvorche stanovlennia Lesi Ukrainky – dramaturha [The path to the "Obsessed". Creative development of Lesya Ukrainka – playwright]. Tavriia, 2002. 232 p. [in Ukrainian].

5. Zakharchuk I. Vid dramy liubovi do dramy svobody: mystetskyi konflikt ontolohii, (“U pushchi”) [From the drama of love to the drama of freedom: the artistic conflict of ontologies, (“In the Wilderness”)]. In: Lesia Ukrainka ta natsionalna ideia. O. Teliga Publishing House, 1997. pp. 69–74 [in Ukrainian].

6. Kocherha S. Kod khramu v dramatychnii poemi Lesi Ukrainky “U pushchi” [The code of the church in Lesya Ukrainka’s dramatic poem “In the Wilderness”]. Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Philological series. Ostroh: Publishing house NaUOA, 2017. issue 68. pp. 89–93 [in Ukrainian].

7. Maliutina N. Poetyka semiozysu v dramatychnii poemi Lesi Ukrainky “U pushchi” [Poet of the turn of the century. Lesya Ukrainka work in the postmodern interpretation]. In: Lesia Ukrainka i suchasnist: zb. nauk. pr. T. 1. Volyn regional printing house, 2003. pp. 107–115 [in Ukrainian].

8. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. T.5 [Collection of works in 12 volumes. Vol.5]. Kyiv: Naukova dumka, 1976, 331p. [in Ukrainian].

9. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 tomakh. T.10 [Collection of works in 12 volumes. Vol.10]. Naukova dumka, 1978, 541p. [in Ukrainian].

10. Fylypovych P. Heneza dramatychnoi poemy Lesi Ukrainky “U pushchi”. In: Ukrainka Lesia. Tvory: [u 12 t.]. T. 9. Drama [The genesis of Lesya Ukrainka’s dramatic poem “In the Wilderness”. Ukrainian Lesya. Works: [in 12 vols.]. T. 9. Drama]. Knyhospilka, 1930. pp. 7–27 [in Ukrainian].

11. Frai N. Velykyi kod: Bibliia i literatura [The Great Code: Bible and literature]. Litopys. 2010. 363 p. [in Ukrainian].

12. Heidegger, Martin. *Off the Beaten Track*. Cambridge: Universiti Press, 2002. URL: <http://users.clas.ufl.edu/burt/filmphilology/heideggerworkofart.pdf>.

13. Heidegger, Martin. *Art and space*. Loras College, 2008. URL: <https://pdflibrary.files.wordpress.com/2008/02/art-and-space.pdf>.